

LÂMİ'İNİN GÜY U ÇEVGÂN'INDAN İKİ MÜNAZARA

NURAN TEZCAN

Münazara, birbiriyle ilgili, çoğu kez de karşıt iki ya da daha çok nesne ya da kavramın kişileştirilip (teşhîs) *zebân-ı hâl* ile konuşturulması (intâk) yoluyla oluşan bir yazı türüdür. Bu kişileştirme ve konuşturmada söz konusu taraflardan her biri kendi üstünlüğünü, karşısındakinin ise zayıflıklarını, yanlışlarını ortaya döker. Karşıtlıkların daha çarpıcı olması için alay, mizah ve yergiye de yer verilen münazaralarda bu nesne ya da kavramlar birbirine göre tartılır, sonuçta da genellikle bir uzlaşma yolu önerilir.

Münazara eskiden beri dünya yazınlarında yaygın bir türdür. Sümerce ve Akadca metinler arasında münazaralara rastlanmıştır. Arap yazınında özellikle El-Câhiz'in (776-868) mensur münazaraları ünlüdür¹. Münazara türü Arap yazınında canlılığını son dönemlere değin korumuştur. Arap yazınındaki münazaraların eski Önasya münazaralarına doğrudan doğruya bağlanamayacağı, belki eski İran yazını aracılığıyla eski Önasya münazaralarından etkilenmiş olabileceği ileri sürülmüştür². İran yazınında İslam öncesi dönemde yazılmış münazaralar bulunmaktadır. İslam döneminden bilinen ilk münazaralar Esedî'nin (XI. yüzyıl) kaside biçiminde yazdığı şiirlerdir³.

Bu tür yapıtlar Ortaçağ Avrupasında da yaygındır. Bunların Arap münazaraları örnek alınarak yaratıldığı söz konusu edilmişse de bugün genellikle Yunan ve Latin yazınları aracılığıyla eski Önasya münazaralarından kaynaklanmış oldukları görüşü benimsenmektedir⁴. Vergilius'un *Ekloge*'lerinin Avrupa ulusal dillerindeki münazaralara örnek olduğu görüşünde araştırmacılar birleşmektedir. Latin yazınında "Altercatio", "Conflictus", "Disputatio"; İtalyan yazınında "Contrasto"; Fransız yazınında "Tenson", "Jeu parti", "Debat", "Partimen"; Alman yazınında "Streitgedicht" ve "Streitgespräch" bu türün az çok değişikliklerle yaratılmış olan biçimleridir.

¹ E. Wagner, *Die arabische Rangstreitdichtung und ihre Einordnung in die allgemeine Literaturgeschichte*. Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Abhandlungen der Geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1962, Nr. 8, Mainz, 1962. El-Cahiz'in eserleri için bkz. *İslam Ansiklopedisi* c. 3, fasikül 21, 12. s.

² *Lexion der Islamischen Welt*, yayınlayanlar : K. Kreiser, W. Diem, H. G. Majer, 1-3, Stuttgart, 1974; "Rangstreitdichtung" maddesi : c. 3, 56. s. (W. Diem).

³ J. Rypka, *Iranische Literaturgeschichte*, Leipzig, 1959, s. 99 ve 167, ayrıca K. I. Çaykin, "Asadi starşiy i Asadi mladşiy, "Sbornik Ferdovsi", 1934, 119-160. s.

⁴ *Brockhaus Enzyklopädie*, c. 18, 224. s. "Streitgedicht" maddesi.

Bu türün Türk yazınındaki ilk örneğini Dîvânü luğâti't-türk'teki "Baharla kış münazarası" olarak buluyoruz⁵. XV. yüzyıl Çağatay yazınında üç ilginç münazarayla karşılaşılıyor : Aḥmedî'nin "Sazlar münazarası"⁶, Yûsuf Emirî'nin "*Beng ü Çağır* münazarası"⁷ ve Yakîni'nin "*Oḳ yayning* münazarası"⁸ Osmanlı yazınında ise çok çeşitli nesnelere ve kavramlar arasındaki münazaralarla bu türün birçok başarılı örneği verilmiştir. Osmanlı yazınında münazaralar konusunda şimdiye değin geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir çalışma yapılmış değildir⁹. A. S. Levend'in pek çok başlık içeren geniş çalışmasında¹⁰ şu münazaraların adı geçmektedir :

Manzum olanlar:

Uzun Firdevsî, *Münâzara-i Seyf ü Kalem*¹¹, XV. yy.

Necâtî, *Münâzara-i Gül ü Husrev*, XV. yy.

Deli Lutfî, *Münâzarât* (Uslu ile Eşek arasında), XV. yy.

Fuzûlî, *Beng ü Bâde*, XVI. yy.

İdrîs-i Bitlisî, *Münâzara-i Şavm u 'Îd*, XVI. yy.

Nev'î Yahyâ, *Münâzara-i Tütî bâ Zâg*, XVI. yy.

Celâl Çelebi, *Münâzara-i Sa'd u Sa'id*, XVI. yy.

Na'îmî-i Hamîdî, *Münâzara-i Seyf ü Kalem*¹², XVI. yy.

⁵ Dîvânü luğâti't-türk içerisinde değişik sözcüklere verilmiş örnekler halinde dağınık olarak bulunan ve dörtlüklerden oluşan bu münazara şu çalışmalarda bir araya getirilerek yayımlanmıştır : C. Brockelmann, "Alturkestanische Volkspoesie II", Asia Major, c. I, 1924, s. 32-34; I. V. Steblava, *Razvitie tyurskih poetičeskih form v XI veke*, Moskva, 1971, s. 195-207, aynı yazar, *Poetika drevnetyurskoy literaturı i yeyo transformatsiya v ranne - klassičeskiy period*; Moskva, 1976, s. 211-213; T. Günay, "Türk Halk Şiirinde İlk 'Deyişme' (Müşâare) Örnekleri", *Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri*, Konya Turizm Derneği Yayınları, Ankara, 1976, s. 253-257.

⁶ J. Eckmann, "Die tschaghataische Literatur", *Philologiae turcicae fundamenta*, Wiesbaden 1964, c. II, s. 323-324; G. Alpay, "XV. Yüzyılın İlk Yarısında Yazılmış Bir Münâzara : Sâzlar Münâzarası", *Araştırma (DTCF Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi)*, c. X, 1972, s. 99-132. Gerek Aḥmedî'nin bu münazarası gerekse adı geçen öteki Çağatayca münazaralar için ayrıca bkz. E. R. Rustamov, *Uzbekskaya poeziya v pervoy popovine XV veka*, Moskva, 1963.

⁷ J. Eckmann, *Fundamenta II*, s. 321-323; F. İz, Yakîni's "Contest of the Arrow and the Bow", *Németh Armağanı*, TDK, Ankara 1962, s. 267-287.

⁸ J. Eckmann, *Fundamenta II*, s. 320-321; G. Alpay, "Yûsuf Emirî'nin Beng ü Çağır Adlı Münazarası", *TDAYB* 1972, s. 103-125.

⁹ Münazara konusunu topluca ele alan bir yazı yayımlanmıştır : M. Diriöz, "Türk Edebiyatında Münâzara", *Milli Kültür*, Haziran 1980, s. 20-22.

¹⁰ A. S. Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I, TTK, Ankara 1973. Bu kitapta manzum ve mensur münazara başlıklarının ve yazarlarının sıralandığı sayfalar : 140, 141, 144, 152.

¹¹ Levend'in notuna göre manzum olup olmadığı belli değildir.

¹² Bu münazaranın da manzum olup olmadığı belli değildir.

yazarı bilinmeyen: *Münâzara-i Kahve vü Bâde*, XVI. yy (?)¹³
 Gâzî Giray, *Kahve vü Bâde*¹⁴, XVII. yy.

Mensur olanlar:

Lâmi'î Çelebi, *Münâzara-i Sulţân-ı Bahâr bâ Şehriyâr-ı Şitâ*, XVI. yy.
 (manzum-mensur karışık olarak)

Lâmi'î Çelebi, *Münâzara-i Nefs ü Rûh*, XVI. yy.

Lâmi'î Çelebi, *Şerefü'l-insân*¹⁵, XVI. yy.

Latîfî, *Münâzara-i Latîfî*, XVI. yy.

Fürüġî Dervîş Ahmed, *Münâzara-i Ğanî vü Fakîr*, XVII. yy.

Faşîh Ahmed Dede, *Münâzara-i Şeb ü Rûz*, XVII. yy.

Faşîh Ahmed Dede, *Münâzara-i Gül ü Mül*, XVII. yy.

Şa'bân-zâde Mehmed, *Münâzara-i Tîġ u Kalem*, XVII. yy.

yazarı bilinmeyen: *Şohbetü'l-Esmâr* XVIII. yy. (?)¹⁶

'Abdî, *Nuġ-ı Bî-pervâ ile 'Aġ-ı Dânâ*, XIX. yy.

Sâlim bin Muştafâ bin Ahmed, *Muġâvere-i Rind ü Zâhid*¹⁷, XIX. yy.

Bu başlıkları gözden geçirdikten sonra, yukarıda verdiğimiz tanıma ek olarak münazaranın *Rind ü Zâhid* ve *Ğanî vü Fakîr*'de olduğu gibi doğrudan doğruya iki kişi arasında da işlenebildiğini belirtmek gerekir. Sünbül-zâde Vehbî'nin (XVIII. yy.) biri kadın düşkününü, öteki eşcinsel iki kişi arasındaki tartışmayı konu alan *Şevġ-engîz* adlı mesnevisi de bu türden ilginç bir münazaradır¹⁸. Enderunlu Vâşif'in (XIX. yy.) muhammes biçiminde yazdığı ana-kız söyleşmesi de bir tür münazara sayılabilir¹⁹.

Halk yazınında da münazara türünün işlenmiş olduğunu görüyoruz. Ancak buradaki münazaralar çoğunlukla bu yazı türünün yukarıda belirttiğimiz niteliklerinden farklı nitelikte olan "karşılama" ya da "atışma" (müşâ'are) diye adlandırılan ve iki halk ozanının karşılıklı şiir söylemesi biçiminde görül-

¹³ Levend bu münazara için "eserin Murad zamanında yazıldığı anlaşılıyor, ama hangi Murad olduğu belli değil" demektedir (*Türk Edebiyatı Tarihi* s. 141). Kahvenin İstanbul'a 1550'lerde getirildiği ve ilk kahvehanelerin bu sıralarda açıldığı bilindiğine göre ancak III. ya da IV. Murad dönemleri söz konusu olabilir.

¹⁴ Kaynaklarda adı *Gül ü Bülbül* diye geçen bu eser, Fuzûlî'nin *Beng ü Bâde*'sine nazîre olarak yazılmıştır.

¹⁵ Bu eserin Fuzûlî'ye ait olduğu ileri sürülmüş ise de F. Köprülü bunun doğru olmadığını bildirmiştir (bkz. İslâm Ansiklopedisi, Fuzûlî mad.). Yazarı ve yazılış tarihi belli olmayan bu eser bir meyveler münazarasıdır. Fuzûlî'ye ait olamayacağı eserin özelliklerine dayanarak ortaya koyan S. Yüksel, bunun İran Azerbaycan'ında ve oradaki Türklerden biri tarafından Türkçe olarak, zamanımızdan en çok iki yüzyıl önce yazılmış olabileceği görüşündedir (bkz. S. Yüksel, "Şohbetü'l-esmâr Fuzûlî'nin Değildir", *Türkoloji Dergisi* c. IV, s. 115-136).

¹⁶ Bu eser, hayvanlarla insan arasında bir münazaradır. Sonuçta insanın üstünlüğü ortaya konur.

¹⁷ Fuzûlî'nin aynı addaki eserinin Türkçe çevirisidir.

¹⁸ V. M. Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, 1. bas. Ankara, 1970, s. 550.

¹⁹ agy., s. 587.

mektedir. Bu yazıda Divan yazını için tanımını vermeye çalıştığım tipte münazara, Halk yazınında “deyiştirme” ya da “söyleştirme” olarak adlandırılmaktadır²⁰. Halk yazınındaki münazaralar konusunda kapsamlı bir çalışma yapılmış değildir. “Çiğdem der ki ben âlâyım” dizesiyle başlayan “Çiçekler” türküsü²¹, Güney Anadolu’da Karacaoğlan türküsü diye bilinen “Gelin-kız söyleşmesi”²², yine Karacaoğlan’ın başka bir “Gelin ile kız söyleşmesi”²³, “Kızlık-gelinlik türküsü”²⁴, “Balaban ile şahin tartışması”²⁵ Halk yazınında münazara türünün akla ilk gelen örnekleridir.

Azerbaycan Halk yazınında karşımıza çıkan “Ova ile Dağ”, “Ova ile Yaylak”, Ekinci ile Öküz”, “At ile Deve”, “Hayvanlar”, “Yer ile Gök” münazaralarını bu türün oradaki örnekleri olarak sıralayabiliriz²⁶.

Gunnar Jarring, Yeni Uygurca (Doğu Türkçesi) halk yazınından iki ilginç münazara metni yayınlamıştır. Bunlardan birincisi meyveler arasında bir üstünlük tartışmasıdır²⁷. İkincisi ise at ile deve arasında bir söyleşmedir²⁸. Jarring bu ikinci yayınının başına “Türk yazınında münazara türü” (“The munazara-Genre in Turkic Literature”) başlığıyla kısa bir giriş koyarak bu konuda yoğun bilgi sunmuştur. Orada Kazan Tatarcası ve Başkırt Halk yazınlarında da münazara örnekleri bulunduğu söz edilmektedir.

* * *

Manzum münazaralar genellikle mesnevi biçiminde yazılmış, bağımsız yapıtlardır. Fakat kimileyin başka bir mesnevinin giriş bölümüne yerleştirilmiş münazaralara da rastlanmaktadır. Örneğin Aḥmedî’nin *İskender-nâme*’sinin girişinde *Şem’ ile Micmer* ve *Pervâne ile Şem’* münazaraları yer almaktadır²⁹. Aşağıda, Lâmi’î’nin *Güy u Çevgân* mesnevisinin³⁰ girişinde geçen

²⁰ Bkz. T. Günay, dipnot 5’te gösterilen makale.

²¹ C. Öztelli, *Evlerinin Önü*, Halk Türküleri, İstanbul 1972, s. 309.

²² U. Reinhard, *Vor seinen Häusern eine Weide... Volksliedtexte aus der Süd-Türkei*, Museum für Völkerkunde, Berlin 1965, s. 374-376.

²³ C. Öztelli, *Evlerinin Önü*, s. 750.

²⁴ agy., s. 751.

²⁵ A. R. Yalman (Yalkın), *Cenupta Türkmen Oymakları II*, 2. baskı, Ankara, 1977, s. 276-277.

²⁶ *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri*, derleyen : E. Ahundov, çevriyazı : S. Tezcan, TDK, Ankara, 1978, s. 11-13, 22-25.

²⁷ G. Jarring, *The Contest of the Fruits. An Eastern Turki Allegory*, Lunds Universitets arsskrift, Lund, 1936.

²⁸ G. Jarring, *Some Notes on Eastern Turki (New Uighur) Munazara Literature*, Publications of the Royal Society of Letters at Lund, Lund, 1981.

²⁹ İ. Ünver, *Türk Edebiyatında Manzum İskender-nâmeler*, (basılmamış doktora tezi) DTCE, Ankara 1975, no. 205.

³⁰ N. Tezcan, “Lâmi’î’nin *Güy u Çevgân* Mesnevisi”, *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, TDK, Ankara, 1978, s. 201-225.

Yer ile Gök ve *Güy ile ÇevĠĠan* münazaralarının metinlerini veriyorum³¹. Lāmi'î'nin, XV. yy. İran yazarlarından 'Ārifî'nin *Hāl-nāme yāhod Güy u ÇevĠĠan* başlıklı mesnevisinden esinlenerek yazdığı *Güy u ÇevĠĠan* mesnevisinde yer alan bu iki münazara, 'Ārifî'nin eserinde de vardır. Ancak Lāmi'î bu münazaraları daha genişletmiş, değişik imgelerle zenginleştirmiştir. *Yer ile Gök* münazarasının bir bölümünü Lāmi'î ayrıca *Letā'if-nāme*'sine de almıştır³².

Y E R İ L E G Ö K M Ü N A Z A R A S I

Bu münazara mesnevinin girişinde, yazarın bu eseri niçin ve nasıl yazdığını anlattığı bölümde (sebeb-i te'lif) yer alır. Yazar, kendisini kaygılarından uzaklaştırmak isteyen yakın bir arkadaşıyla birlikte kırlarda gezmeye çıkmıştır. Doğayı hayranlıkla seyrederken yer ile göğü birbirleriyle tartışır:

- 468 El-kışsa olup bu bezme hayrān
Olundı o bāĠ cümle seyrān
- 469 NāĠāh felek qararduban rū
Hıkd u Ġased ile çatdı ebrū
- 470 Bu Ġaleti ya'nı baĠdı görđi
Çatdı Ġaşını yüzini dürđi
- 471 Şeb gibi qarardı kīnesinden
Cūş etđi Ġazabla sīnesinden
- 472 Geh gürledi Ġāh bürđi şardı
Geh gümledi Ġāh aldı vardı
- A 12b 473 Nı sebze Ġodı ne bāĠ u bustān
Her Ġüşeden etđi tır bārān
- 474 ĀĠır dönüben eyitđi pür-Ġāl
Ēy Ġāk-i siyeh-nihād u pā-māl
- 475 DER SERZENİŞ-İ FELEK BE-ĠABRĀ
EZ RÜY-İ CEFĀ-İ BĒ-MÜDĀRĀ
- 476 Yokdur baña sen berāber olmaĠ
Bu 'āriyet ile derĠör olmaĠ

³¹ *Güy u ÇevĠĠan*'ın bilinen iki yazmasından Berlin nüshası (Berlin Staatsbibliothek Ms. at. 3597) aşıĠıdaki metin yayınında :

= A (Harekeli metin olduĠu için bu nüsha esas alınmıştır),
Bodleian nüshası (Bodleian Library Ms. Land OR 181) ise :
= B ile belirtilmiştir.

Güy u ÇevĠĠan'ın bir nüshasının daha Medine'de Şeyhülislam Arif Hikmet Kütüphanesindeki Türkçe yazmalar arasında bulunduĠunu kayıt no : 248/811, Milletlerarası Türkoloji Kongresine Riad Üniversitesinden katılan Mes'ad Süveylim El-Şamad'ın henüz basılmamış olan bildirisinden öğrendim. Ancak bu nüshayı henüz görme olanaĠını bulamadım.

³² *Letā'if-nāme*, Ayasofya no. 4233, varak 91b.

- 477 Bir kaṭra ū ger vèrem içersin
Sāyemde müdām hoş geçersin
- 478 Benden kazanursın āb-ı rûyı
Hem tâze dili vü hem nigûyı
- 479 Bu ḳadri cihānda kim bulupdur
Devlet ṭopı baña şunlupdur
- B 17b 480 Fermānuma ins ü cin müsahḫar
Çevgānuma ‘ālem endürür ser
- 481 Ben dā’ire-i cihān-neverdem
Şahn-ı zer ü saḳf-ı lāciverdem
- 482 Sen noḳṭa-i ḫāk-i dīl-siyehsin
Bī-ḳadr ü şeref ğubār-ı rehsin
- 483 Çevgān gibi ḫastesin elemden
Bir gūy-ı ūikestesin sitemden
- 484 Ben gevher-i pāk ü tāb-nākem
Ṭapuñ gibi şanma tīre-ḫākem
- 485 Şarrāf-ı cevāhirem ne dūr-düzd
Ehl-i keremem ne ṭālib-i müzd
- 486 Sen pest ü ḫaḳīr ü ben bülendem
İḳlīm-i çemende naḫl-bendem
- A 13a 487 Pervāzı bülend gūy-ı nūrem
Devr içre müdām pūr-sürürem
- 488 ‘Ālemde baña şunıldı cāvīd
Çevgān-ı hilāl ü gūy-ı ḫurşīd
- 489 Meydānuma kim ki geldi girdi
Devlet ṭopını ol aldı vèrdi
- 490 Gevher gibi gūy-ı şahn-ı nūrem
Sermāye-i ferḫat u sürürem
- 491 Her demde hezār ḫūr u ğilmān
Oynar şahnumda gūy u çevgān
- 492 Farḳum ki senūñle der-miyāndur
Mā-beyn-i zemīn ü āsumāndur
- 493 Her yerde Ḥudā ki ve’s-semā dèr
Ve’l-arzı gözet ki ba’demā dèr
- 494 Her lahza saña nişār benden
Her demde baña ğubār senden
- B 18a 495 Mihr ü meh ile müzeyyenem ben
Dā’im şeb u rüz rüşenem ben

- 496 Raḥşende benem kevâkib ile
Tâbende benem şevâkib ile
- 497 Geh nâfe-i şebdenem mu'anber
Geh gevher-i mehdenem münevver
- 498 Çevgânı benem bu güy-ı kevnüñ
El-ḥaḳḳ benem âb-ı rüyı kevnüñ
- 499 İklil-i Sikenderî benümdür
Şâhî vü ḳalenderî benümdür
- 500 Cebhemde nücüm-ı sa'd tâbân
Ḳalbümde fūrüg-ı mecd raḥşân
- 501 Ḳaşrum tolu şem'ı 'âlem-efrüz
Ḳadrüm gibi rüzum oldı pırüz
- A 13b 502 'Âlemde hüceste-tâli'em ben
Envâr-ı Ḳaḳ ile lâmi'em ben
- 503 İḳbâl ü şerefde ercümendem
Evc-i 'azametde ser-bülendem
- 504 Ḳânemde yanar temâm her şeb
Ḳındil-i meh ü çirâğ-ı kevkeb
- 505 Seyyârem éder cihânı rüşen
Envârum açar hevâda gülşen
- 506 Ḳaḳkumda ênüpdür âyet-i nür
Sâyemde keşide râyet-i nür
- 507 Şuğlumla şalâḥ-ı kâr-ı 'âlem
Sa'yumla durur ḳarâr-ı 'âlem
- 508 Destümde kilid-i bâb-ı âmâl
Serhâ-yı cihân öñümde pâ-mâl
- 509 Şâhib-raşadam bülend-aḫter
Aḫvâl-i cihân elümde defter
- B 18b 510 Sen tîre-nihâd u seng-dilsin
Âlûde-i gerd u âb u gilsin
- 511 Bünyâduñ urıldı çünki âba
Ma'mûruñ şaydılar ḫarâba
- 512 Sensin bu gün éy kilimi ḳara
Bî-tâli' u baḫt u bî-sitâre
- 513 Eyler seni her le'im pâ-mâl
Éy ḫ'âr u zelil v'ey siyeh-şâl
- 514 Her demde hevâñ ölçerür od
Söz içre tenüñ kül ü demüñ dūd

- 515 Şekl ile ki ejdehâ-bedensin
Yâ şahre-i cin yâ ehremensin
- 516 Geh sineñi seyl-i kahr éder çäk
Geh dideñi eşk-i şür nem-nāk
- A 14a 517 Ser-küb-ı dilüñ külüng-i miñnet
Cānuñda figār-ı seng-i miñnet
- 518 Başumda seder buhāruñ ile
Göñlümde keder gubāruñ ile
- 519 Āyīnemi jeng édüp demüñle
Yağduñ dil ü cānumı gamuñla
- 520 Bu cümleyile saña ne derħar
Dün gün turasın baña berāber
- 521 İLZĀM-I ZEMİN BE ÇARĤ-I SER-KEŞ
EZ RŪY-I CEVĀB-I PŪR-NŪKET ĤAŞ
- 522 Çün yere ‘itāb kıldı gerdün
Oldı işidüp dili diger-gün
- 523 Lerzende olup şitāb kıldı
Gerdūna turup Ĥitāb kıldı
- 524 Dēdi ki eyā sipihr-i ser-keş
Ĥaşm édüb iñende olma āteş
- B 19a 525 ‘İbret gözin aç ve Ĥayrete tal
Çevgānıma dūdumuñ nazār şal
- 526 Cūy-ı meh ü mihrī āzer iken
Eyler kıara kül çū Ĥāk-ı külħan
- 527 Çevgān gibi şatma baña rif‘at
Vérildi benümle saña rif‘at
- 528 Kıadr ile baña ne lāf édersin
Her dem çū beni tavāf édersin
- 529 Ādem ki Ĥakīr oğur simāke
Dün gün yüz urur bu Ĥāk-i pāke
- 530 Sen Ĥātem iseñ benem niğīnūñ
Sen ‘āmīl iseñ benem emīnūñ
- A 14b 531 Ādemde Ĥilāfetüm mu‘ayyen
‘Ālemde vilāyetüm mübeyyen
- 532 Çevgān gibi çün kıadūñ durur Ĥam
Egri nazāruñ baña degül Ĥam

521 b - Ĥaş : Ĥoş

524b Ĥaşm : Ĥışm

- 533 Çün tire olur günüñ dünümden
Kararsa n'ola gözüñ günümden
- 534 Lâkin ne deseñ revâdur. ey yâr
Dün gün çün elüñde âyine var
- 535 Beñzer ki buhâr olup muşâ'id
Terkîb-i dimâgun oldu fâsid
- 536 Yâ kahr ile kevkebüñ düşüpdür
Başuña cihân gamı üşüpdür
- 537 Ne çeng ü çegâne var ne kavvâl
Gû gibi dönersin ey 'aceb-hâl
- 538 Ser-keşlik edüb uzatma destüñ
Fikr eyle tabâncesin bu pestüñ
- 539 Rûhsârımı mâhuñuñ karardur
Rûşen günin âhuñuñ karardur
- B 19b 540 Hurşid ü meh ile olmağıl germ
Hübân-ı cihândan eylegil şerm
- 541 Rûşen-dil iseñ nücûmdan sen
Cevherler ile müzeyyenem ben
- 542 Besdür baña kadr-i 'id ü nevrüz
K'ezhâr ile hurremem şeb. u rüz
- 543 'Arşam tolu çeşme vü hadâ'ik
Şahnum gül ü lüle vü şakâ'ik
- 544 Şol yerde ki 'arz edem ruhum ben
Oynar yüregüñ senüñ günüñden
- 545 Dêrseñ ki ben efser-i şehânem
Ben taht-ı şehenşeh-i cihânem
- A 15a 546 Ger sende Cem ise bende Dârâb
Emvâcı bihârumuñ urur tâb
- 547 Sengîn-dil isem ne saht-rüyam
Dem-beste isem ne tünd-hüyam
- 548 Biñ kez baña senden olsa ibrâm
Çevgânuña topum etmezem râm
- 549 Çevgân-ı belâya gece gündüz
Gû gibi n'edersin uruban yüz
- 550 Zâhirde haķır ü pest isem ger
Şâbit-kademem degül sebük-ser
- 551 'Älemde eger terem ve ger huşk
Sen kadr ile nîl iseñ benem müşk

- 552 Şüretde fakîr ü nâ-pesendem
Ma'nîde emîr ü ercümendem
- 553 Şahnumda güneş gibi urur tâb
Şol Hızra hayât-bağış olan âb
- 554 Vêrür ten ü kalbe cân gibi fer
Çevgânuma güy-veş egen ser
- B 20a 555 Teşrifî çün oldı kad-terânî
Vêrür tene feyz cân terânî
- 556 Hâk olmadan étmezem ebed 'âr
Fahır ile dêmem hûliktu min nâr
- 557 Şol rif'ate étmezem tahassür
Her lahza érişe yüz tağayyür
- 558 Ol rif'ati şanma kadr ü pâyê
Kim şalmaya bir fakîre sâyê
- 559 K'o lâf-ı güzâfı hâlûñ aña
Bî-fikr idügin maqâlûñ aña
- 560 'Älemde hayâlî bir fenersin
Düdümla benüm turup dönersin
- A 15b 561 Beñzer dilüñi bu âh-ı pür-düd
Étmiş hasedümle rüz u şeb od
- 562 Bir kûrşa olup cihânda muhtâc
Kapu komaduñ tolanmaduğ aç
- 563 Bu gün yeridür fazağatüñden
Yüz yere kosañ hacâletüñden
- 564 DER BÂ'İŞ-İ NAZM-İ İN RİSÂLE
BÂ DERD Ü ĞAM U BÂH U NÂLE
- 565 Çün vêrdi zemîn cevâb çarğa
Hacletden érişti tâb çarğa
- 566 Şerm ile kızardı édüp inşâf
Terk étدی küdüreti olup şâf
- 567 Mihr ile dili küşâde oldı
Âyinesi şâf u sâde oldı
- 568 Çekdi elini bu mâcerâdan
Götrüldi gubâr-ı Ğam aradan
- 569 Vaqtî ki muhâlif olsa ara
'Älemde güzidedür müdarâ

556b Ben ateşten yaratıldım.

- B 20b 570 Eylerse 'aceb mi 'özü-i mâfât
Eşhâb-ı cidâl için muvâsât
571 El-kışsa gidüp küdüret-i ğam
'Âlem yüzi güldi oldı hurrem
572 Topın güneş étدی yine gerdân
Gösterdi felek zemîne meydân
573 Çevgân gibi çatmış iki ebrü
Ebr açulup oldı çarh meh-rü
574 Meydâna sürüp güneş gerü at
'Aklını cihânuñ eyledi mât

GÜY İLE ÇEVGÂN MÜNAZARASI

Bu münazara asıl hikâyenin başlangıcında yer alır. Bir gün şehzade, çevgan oynamak için oyun alanına gider. Orada kullarından Hilal kendisine çevgân, Hurşid de güy sunar. Şehzade tam oyuna başlayacağı sırada yazar, güy ile çevgân'ı birbirleriyle tartışırır.

- 977 Sürdi vü erişdi topa fi'l-hâl
Güy étدی zübân-ı hâlden kâl
A 30a 978 Kaldırdı serini yerden evvel
'Arz étmege hâlini mufaşşal
979 Her vechle oluban sahun-güy
Çevgâna bu resme söyledi Güy
980 SER-MESTİ-İ CÂN-I GÜY-I Bİ-DİL
DER ŞOHBET-İ YÂR-I MEH-ŞEMÂ'İL
981 Ey serv gibi bülend pāyeñ
Başumda şeref külâhı sāyeñ
982 Ben gerçi hâkîr ü müstemendem
Dün gün kademünde ser-bülendem
983 Sensin çü hemişe dest-gîrüm
Çarh olsa cihânda tañ mı yerüm
984 Yoluñda tokımsa başuma taş
Hâk-i kademünden ırmazam baş
985 Her lutfı yerine çün getürdüñ
Ben düşmişî hâkden götürdüñ
986 A'lâdur elüñ hemişe benden
İkdâm ederem her işe senden
987 Ferhânde-dilem hoş aduñ ile
Yüksek uçaram kanaduñ ile

979a sahun : suhan

987a ferhânde : ferhunde

- B 34b 988 Biñ kerre édüp dirāz-destī
Yüz kez kılasın baña şikesti
989 Başum kademünden etmezem piç
Da'vide yalan isem olam hıç
990 Her rāha ki sen edersin irşād
Ol yere 'azimet eylerem şād
991 Mihrüñle hemişe bî-ķarāram
Raķķāş-ı bisāt-ı hāk-sāram
- A 30b 992 Lutfuñ beni kıldı çün ser-efrāz
Olsam ne 'aceb yoluñda ser-bāz
993 Rāhuñda düşerse her ne hidmet
Baş üstine eylerem ne minnet
994 Senden ne dēyem şikāyetüm yok
Derdüñle veli hikāyetüm çok
995 'Işkuñla yoluñda yeldügümce
Her yerde öñüñce geldügümce
996 Üftāde-i āb u gil ben oldum
Ser-bāz u şikeste-dil ben oldum
997 Ērdükçe kafāma sille-i ğam
Düşdüm yüzüm üzre h'vār u muħkem
998 Alduñ elümi yabana şalduñ
Yerden yere ben hākiri çalduñ
999 Āvāre édüp beni ğam ile
Sen şāhdan özge 'ālem ile
1000 Ben hicr ile turfe hālet içre
Sen dest-be-dest vaşlat içre
1001 Ētsem nazarumda līk dikķat
Gün gibi 'ayān durur hākīķat
1002 Bu miħnet ü derd şāhdandur
Dā'im baña kec-nigāhdandur
- B 35a 1003 Ortada senüñ ne kudretüñ var
Kāruñda hezār hayretüñ var
1004 Ben bu ğamı benligümle buldum
Kim baştan ayağa gönül oldum
1005 Her nākese endürüp seri ben
Şandum reh-i 'ışkı serseri ben

997b h'vār sözcüğü yazmada ğor olarak harekelenmiştir.

1000b vaşlat: vuşlat

- 1006 Kıldum çü reh-i hevâda pervâz
Olsam ne 'aceb şoñ uci ser-bâz
- A 31a 1007 Anı ki serümde yazdı taqdir
Bir bir okısam gerek ne tedbîr
- 1008 EZ RÛY-I VEFÂ CEVÂB-I ÇEVGÂN
V'ÂN-GÂH HEVÂ-I RAKŞ U CEVLÂN
- 1009 Çevgân çün işitdi bu hitâbı
Dêdi ki gamumdan al cevâbı
- 1010 Êy bencileyin şikeste-hâtır
Âsîb-i gam ile haste-hâtır
- 1011 Şıdk ile vefâ yolında ser-bâz
Üftâde-dil ü bülend-pervâz
- 1012 Tenhâ seni şanma dil-şikeste
Yüz sen kadaram gam ile haste
- 1013 Bahtum gibi ben de ser-nigünem
Bî-tâli' ü 'âciz ü zebünem
- 1014 Gamdan dil-i servüm idi âzâd
Şimşâd-şifat hemîşe dil-şâd
- 1015 Añsuzda şınup dıraht-ı bahtum
Çaldum yere sâye gibi rahtum
- 1016 Devrân yüzüm üzre hâke şaldı
El yerine şimdi pâyum aldı
- 1017 Bu derd ile ben yine hevâ-dâr
Dâ'im oluram saña kafâ-dâr
- B 35b 1018 Gamdan ki kadüm hilâl olupdur
Uş mihrüñe 'ayn-ı dâl olupdur
- 1019 Her dem seni gözleyüp kafâdan
Boynum kec olupdur ol belâdan
- 1020 Nî hâk dêrem bu yolda nî taş
Dün gün kademünde ururam baş
- A 31b 1021 Çün yâr-i vefâ geçersin êy dost
Benden ne için kaçarsın êy dost
- 1022 Her yerde senüñ hevâña yâram
Meydânuña şâh-ı sâye-dâram
- 1023 Her dem garazum nişânesisin
Cândan talebüm bahânesisin
- 1024 Ben öpdüm egerçi dest-i şâhı
Şâhuñ sañadur velî nigâhı

- 1025 Ben gerçi karīb-i şehriyārem
Meyli saña olmağile zārem
- 1026 Tıtdukça beni cihānda işe
Bāzārı senüñledür hemişe
- 1027 Ben n'eyleyeyüm bu kār u sāzı
Her laħza éder senüñle bāzı
- 1028 Ben buldum egerçi kurbet-i şāh
Şāhuñ saña meyli her nażar āh
- 1029 Mihrüñle benem cihānda pırüz
Sa'yum saña érmedür şeb ü rüz
- 1030 Bir yerde egerçi yok cülüsüñ
Başumda hevā-yı pāy-büsüñ
- 1031 Senden serüm étmezem ebed piç
Görsem seni tākatum olur hiç
- 1032 Cānumda ğam u figār çokdur
Sensüz baña i'tibār yokdur
- B 36a 1033 Devrān beni hiç nesne tutmaz
Sensüz elümi kimesne tutmaz
- 1034 Pāyuñca benem hemişe ğamda
Sen özge hevāda turfe demde
- 1035 Senden ne ki geldi dil-berā haş
Hercāyī seven olur belā-keş
- A 32a 1036 Rāhuñda geçüp ser ü tenümden
Irsam n'ola bārı gerdenümden
- 1037 Çün gūya cevābı vèrdi çevġān
Ser-geşte-dil oldu gūy-ı gerdān
- 1038 Bu yerde temāmdur déyüp söz
Çevġān ile şāha tıtdılar yüz
- 1039 Şehzāde-i Çin öñinde fi'l-hāl
Kıldı ikisi yüzini pā-māl
- 1040 Ber-geşte olup cidāl-i rāyı
Birbirine étdi merħabāyı
- 1041 Sürüp yere 'özt yüzlerini
Ol gerdenin öpdü bu serini
- 1042 Bu mihr ile kaddin eyledi ħam
Ol yürüdi başı üzre ħurrem

- 1043 Yüz sürdi bu çünki hâk-i pâke
Ol uçdı hümâ gibi simâke
- 1044 Bu 'ışk yolında oldı ser-bâz
Ol evc-i semâya êtdi pervâz

EK

H. W. Brands : "Aytıs - Aytış - Deyişmä : Formen des Dichterwettstreits bei den Türkvölkern". *Studies in Turkish Folklore*, yayımlayanlar : İ. Başgöz, M. Glazer, Indiana University Turkish Studies No 1, Bloomington, 1978, s. 61-77. Türkiye dışındaki Türk Halk yazınlarındaki münazara türü üzerine değerli bilgiler ve örnekler içeren bu çalışmayı ancak yazımızın dizgisi bittikten sonra görebildiğimizden yararlanamadık.